

УДК 378:37.013.42(430)“1895 – 1933”

Мар’яна Клим, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК ІДЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ У НІМЕЧЧИНІ (1895 – 1933 РР.)

У статті досліджено особливості розвитку ідей соціальної педагогіки у Німеччині (1895 – 1933 рр.). Встановлено, що міждисциплінарний підхід при дослідженні дитинства у галузі соціальної педагогіки стосувався інтегрованої методології вивчення проблем, пов’язаних із життям дітей та їх захистом. Ця візія дитинства дозволяла розглядати його як один з пріоритетів соціальної політики у Німеччині.

Ключові слова: соціальна педагогіка, Німеччина, соціальне виховання, дитина, дитинство.

Лит. 13.

Марьяна Клым, кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры социальной педагогики и коррекционного образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

РАЗВИТИЕ ИДЕЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ В ГЕРМАНИИ (1895 – 1933 ГГ.)

В статье исследованы особенности развитие социальной педагогики в Германии (1895 – 1933 гг.). Установлено, что междисциплинарный подход при исследовании детства в области социальной педагогики касался интегрированной методологии изучения проблем, связанных с жизнью детей и их защитой. Этот образ детства позволял рассматривать его как один из приоритетов социальной политики в Германии.

Ключевые слова: социальная педагогика, Германия, социальное воспитание, ребенок, детство.

Maryana Klum, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the
Social Pedagogy and Correctional Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE DEVELOPMENT OF IDEAS OF SOCIAL PEDAGOGY IN GERMANY (1895 – 1933)

The article analyzes the features of development of social pedagogy in Germany in 1895– 1933. It is established that the interdisciplinary approach in the process of studying of childhood in social pedagogy is dealt with the integrated methodology of studying the problems related to the life of children and their protection. This vision of childhood allowed considering it as one of the priorities of social policy in Germany.

Keywords: social pedagogy, Germany, social education, a child, childhood.

Постановка проблеми. В історії вітчизняної соціально-педагогічної думки період становлення та розвитку ідей соціальної педагогіки у Німеччині, який наклав помітний відбиток на вітчизняну виховну теорію, позначений вузьким спектром досліджень. Ці ідеї ґрунтуються на своєрідному, оригінальному та незвичному, порівняно з трактуванням до цього часу, розумінні соціального виховання дитини, що уможливило створення адекватних виховних засобів без використання шаблонних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування ідей соціальної педагогіки на теренах німецької держави висвітлено у працях І. Батчаєвої [1], Т. Дорохової [2], Л. Образцової [4] та ін. Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що у дослідженнях, присвячених згаданій проблемі, недостатньою мірою розкрито розвиток ідей

соціальної педагогіки крізь призму німецьких концепцій сімейного виховання дітей.

Мета статті – проаналізувати розвиток ідей соціальної педагогіки у Німеччині (1895–1933 рр.).

Виклад основного матеріалу. Значної популярності серед німецьких педагогів набуло звернення до традицій гуманізму. Гуманістичні настрої розвивалися на тлі авторитаризму, який отримав суб’єктивні нашарування в освіті та вихованні. Соціальне виховання у дусі гуманізму регламентувало бачення дитини як активного суб’єкта виховного процесу. Найбільш суттєвим недоліком, який перешкоджав утвердженню гуманістичних тенденцій у вихованні було небажання педагогів позбавитися від залишків авторитаризму.

Аналізуючи корені гуманістичних “сплетінь” у сімейному вихованні, німецький педагог Дж. Крамер (1923 р.) описує це поняття крізь призму єдності людства і окремого громадянина.

Він вважає: “сімейна педагогіка виховує дитину, яка здатна не тільки думати, відчувати, переживати, діяти, а й розвивати в собі емоційно-вольову сферу. У зв’язку з цим виникає необхідність саморегуляції та самореалізації кожної дитини у сім’ї” [6, 99].

Представник Гамбурзької наукової школи В. Штерн, одним із перших обґрунтував ідеї гуманістичного виховання, які базувалися на індивідуальному підході до виховання (повага до унікальності, оригінальності кожної дитини, визнання її соціальних прав, свобод), ставлення до дитини як суб’єкта власного повноцінного розвитку. Становленню цієї концепції у науці послужили ідеї екзистенціальної філософії. Особистість постала у ній центральною фігурою, яка є джерелом творення власного життя. Природа кожної особистості зосереджена у самій собі, в самосвідомості і мисленні [13, 528].

Особистісний підхід розглядає дитину у ролі керівника власного життя. Внутрішній світ дитини повинен формуватися відповідно до природовідповідних реалій. У принципах свободи і відповідальності постійно варіює рівень батьківської свободи і дитячої [3].

Соціально-культурні трансформації у суспільстві Німеччини викликали неоднозначне ставлення до сім’ї у період діяльності жіночих рухів, тому що державна політика і правові документи пропонували неоднозначні шляхи розв’язання проблем у сімейному вихованні. II Міжнародний конгрес 1896 р. поліпшив становище Німеччини на міжнародній арені, здобутком чого стала висунута концепція перетворення Німецької держави на соціальну демократію.

У книзі відгуків зберігся документ про утворення “Об’єднання незалежних соціалістів” (“Verein der unabhängigen Sozialisten”), які вимагали підвищити якість сімейного виховання. Ваймарська конституція (1919 р.) взяла під свій контроль подружжя і материнство. У статті 119 документа проголошувався захист шлюбу, подружніх і батьківських відносин: “Шлюб є основою відтворення нації. Він повинен функціонувати на рівності статей, і рівними обов’язками між батьками”. Багатодітні родини отримували грошову допомогу від держави” [8, 52].

Націонал-соціалістична концепція материнства підкреслювала, що на основі індивідуального підходу слід реалізувати принципи свободи і відповідальності. Поряд з визначенням гуманних стосунків між суб’єктами сімейного виховання залишалася неминуча небезпека позбавити дитину вільного розвитку. У німецькій імперії та

республіці Ваймар зароджувалися жіночі революційні рухи, всупереч офіційній державній забороні (статут “Про проведення громадянських зібрань”) канцлера Німеччини О. фон Бісмарка. Зі вступом на престол кайзера Вільгельма II зовнішня і внутрішня політика почала докорінно змінюватися. Активізація колоніалізму порушила питання про територіальні кордони держави, адже до складу Німеччини входила невелика кількість земельних володінь. Канцлер Німеччини Б. фон Бюлов (роки правління 1900 – 1909) спромігся змінити соціальну політику. Його урядом прийнято закон “Про молодь”, який посилив увагу політиків до сімейного виховання.

Стратегічні орієнтири сімейного виховання, спрямування і ідеологічну сутність змінила соціалістична педагогіка, її формування проходило під впливом ідей К. Маркса. У ній яскравою подією став Перший австрійський конгрес із захисту дитинства (1907) (Erste Österreichische Kinderschutzkongress), який відбувся у стінах Віденського університету, натхненницею цього заходу виступила Г. Боймер – практикуючий психолог та педагог у в різних галузях знань, якій вдалося осмислити ключові категорії соціальної педагогіки [7, 276].

У 1908 р. Г. Боймер, Г. Ноль, Л. Паллят заснували центральний офіс, який спеціалізувався у наданні допомоги у справах соціального виховання. Фінансовий фонд імператора Вільгельма II виділив значу допомогу для створення інституцій опіки прав дітей, молоді та материнства. У цих закладах фахівцями здійснювався обмін інформацією та досвідом між іншими сімейними структурами. Через кілька років (1913) у м. Зальцбург організовано II Конгрес. У рамках заходу з’явився на світ журнал “Роль матері у розвитку дитинства”. Зокрема, основні положення імперської ради (12 жовтня 1914 р.) визнали, що безліч асоційованих положень змісту виховання дітей не виконувалися батьками у сім’ї, тому траплялися випадки насильницьких покарань, які спрощувалися у судовий розгляд. Перед початком Першої світової війни було створено приватний, муніципальний заклад для “запобігання недоліків у сімейній справі” (цивільний та правовий захист).

Р. Кьоніг – один із найвидатніших освітніх діячів міжвоєнного періоду. Класифікуючи стадії розвитку інституту сімейного виховання, науковець об’єднав документальні підтвердження із земель Галле, Данцігута Східної Пруссії. Учений радив застосувати педагогіку культури у марксистському сімейному вихованні, але офіційна доктрина відкинула ці пропозиції, а

статут жіночих рухів не визнавав цього. Тоді він погодився взяти участь у реорганізації Відкритого дослідницького університету соціальних розробок, де його наукові ідеї про авторитет культури у сімейному вихованні були апробовані у навчальному процесі студентів (“Очікувані проблеми Берлінської родини”, “Картина сімейного життя у Німеччині”, “Німецька родина повоєнного часу”).

Перший офіційно затверджений статут жіночих рухів, був укладений у 1916 р. Католицьким соціальним об'єднанням у Відні. У них пропагувалися соціально-навчальні лінії поведінки, виховуючі курси для матерів, проекти для підтримки належного рівня виховання у молодих німецьких родинах, ранні центри розвитку дитинства та материнства. Методологічна позиція цих заходів створювала запобіжні заходи для сиріт, жінок, які виховували дітей самостійно. Науково-дослідницька діяльність сподвижників німецьких жіночих рухів охоплювала сферу сімейного виховання. Результати масштабних психолого-педагогічних експериментів, спрямованих на діагностику проблем німецької сім'ї, публікувалися у щотижневій періодиці, шоквартальниках “Піонер” (“Der Pionier”), “Єдність” (“Der Einigkeit”), “Соціаліст” (“Der Sozialist”) [9].

За редакцією головного редактора газети “Der Socialist” Густава Ляндауера у 1897 р. вийшов у світ журнал “Das Neue Leben” (“Нове життя”), загальним тиражем більше ніж 5 тис. примірників. Цей часопис згодом перейменували, з початку 1914 р. оновлене видання виходить під назвою “Вільний робітник”, проте оглядова тематика залишається незмінною. Французький філософ А. Фер'єр у праці “Нові школи Заходу і організація їх внутрішнього життя” (“Новые школы Запада и организация их внутренней жизни”) (1927), присвяченій проблемі німецького виховання, радив поєднати авторитет держави і родини: “авторитет закону обумовлений суспільним устроєм, дитині доведеться підкоритися у певній мірі волі вихователя, а особистий авторитет проявиться поза контрольною лінією батьків”.

У Німеччині періоду 1900 – 1930 рр. діяли дві гілки незалежних жіночих рухів – буржуазний і пролетарський. Буржуазний черпав ідеї нової етики, його заснували згідно ідеями Г. Штьокер. Чисельність жіночих об'єднань, що входили до буржуазної асоціації – 70 тис., а до початку Першої світової війни їх кількість зросла до 250 тис. Статут руху пропагував повагу до материнства, соціальний захист позашлюбних дітей. Представники вимагали підвищити

правовий захист одиноких матерів. Голова буржуазної гілки А. фон Цан-Гарнак виступала з промовами зберегти робоче місце і кар'єру жінки в період народження дитини [11].

Наслідком діяльності руху було підписання меморандуму про “Становище жінок в політичному і громадському житті Німеччини”. Після війни, 12 листопада 1918 р. постановою народної ради (der Dekret des Rates der Volksbeauftragten) жінки офіційно отримали право голосу, а відтак і рівні права з чоловіками [11, 22–23].

М. Річмонд у книзі “Соціальний діагноз” (1917), володіючи практикою соціальної роботи у країнах англомовного світу, обґрунтувала ідею створення у Німеччині окремих загальноосвітніх шкіл для дівчат. У такий спосіб педагог закликала пропагувати соціальне виховання. Соціальне виховання – виховна робота з персоніфікованими цілями, які намагаються розв'язати за допомогою уваги до особистості, а точніше – її індивідуального розвитку. Цим буде встановлена головна мета соціального виховання. На основі моністичного підходу дослідниця підійшла до розуміння сутності людської природи, яка завжди тяжіє до соціальності. Одним із головних досягнень М. Річмонд був контроль над освітою та вихованням дівчат, осмислення, пошук методів соціального виховання у руслі ліквідації авторитаризму. Норми законодавства, що стосувалися сімейного права і моральних материнських вимог були регуляторами поведінки учасників сімейних відносин. Закони, що стосувалися відповідальності батьків за сімейне виховання, одночасно захищали право жінки на кар'єрний ріст.

Втручання держави у сімейну політику виправдовував Е. Шпрангер (1882 – 1963). Професійне зацікавлення ученого різними галузями наук: філософією, психологією, германістикою та альтфілологією, сприяло його світоглядним позиціям. Йому належать ідеї створення вищих навчальних закладів для дівчат та займання жінками політичних посад.

Е. Шпрангер довгий час приятелював з Г. Кершенштайнером, тому в їхніх ідеях спостерігаються спільні орієнтири. Листування між ними датується 1912 – 1931 рр. В одному з листів, присвячених вихованню дітей та молоді, Е. Шпрангер пише: “народ подібний до дерева, якщо дерево поливають воно росте, якщо молодь виховують на засадах свободи і відповідальності, вона гідна стати справжнім громадянином [12, 140].

Результативність співпраці корифеїв реформаторства сприяла написанню Е. Шпрангером праці “Психологія юнацького віку” (1926). Але

поряд з цим необхідно зазначити, що у німецькому суспільстві відокремилися дві гілки – перші спроби створення жіночих рухів, представники яких захищали жіночі права у сімейному вихованні, педагогічні пошуки, які не мали спільних коренів з фемінізмом, але одержали державну підтримку. Пролетарський жіночий рух відрізнявся від буржуазного.

У 1911 р. осередком руху стала партія “Рівність”. Ідеологічний розквіт руху припав на часи збільшення рівня жіночого безробіття, тому що “жінок у соціальній роботі намагалися дискримінувати”. Громадський діяч К. Цеткін, засновниця соціал-демократичного крила жіночих рухів, не знайшовши підтримки у комуністичній партії, самостійно очолила рух. Цей конфлікт вилився у заклик збільшити кількість жіночих шкіл, підвищити якість освіти для жінок-матерів. Г. Гольдшміт (1825 – 1920), одна із засновниць жіночих рухів, вважала, що першочергова мета жінки – досягти права на освіту та працю: “створення сім’ї не повинно бути для неї самоціллю. Відданість і жертва сім’ї повинна балансувати на рівні з її особистісним зростанням” [10, 140]. Слід відзначити, що у німецькому суспільстві панували думки, про шкоду надмірної зайнятості жінок кар’єрою вихованню дітей. Педагогічна монографія “Студії про авторитет і сім’ю” однозначно спростувала це. В ній стверджується, що кар’єрна спрямованість ніяк не може зашкодити належному сімейному вихованню, а радше навпаки. Тому слід відзначити, що свобода вибору жінки-матері між працевлаштуванням і материнством здійснювалася цілком свідомо.

Реакцією на діяльність жіночих рухів, які виникли у Німеччині, стала інтенсивна дискусія, присвячена соціальній ролі жінки: “академічну освіту дівчата почали отримувати у 1910 р. – разом з навчальними дисциплінами про усвідомлення ролі у господарстві, у сімейному житті. Їх вчили мистецтву взаємовідносин між дітьми і батьками, між сестрами чи братами, турбуватися про сімейне дозвілля” [10, 149].

З виникненням офіційно підтриманих державою рухів, позбавилася діяльність неофіційних організацій. Однією з таких – COS, створена як “агентство добробуту громадян”. Головним принципом роботи COS було виявлення неблагополучних сімей. До організації входили групи “дружніх відвідувачів”. Це були в основному жінки із соціально благополучних сімей, волонтери, які допомагали нужденним сім’ям. Вони сприяли родинам у налагодженні довірливих родинних відносин, формуванні фінансового менеджменту [5, 20].

Можна констатувати, що у розглянутих етапах розвитку жіночих рухів Німеччини велику роль відіграло опублікування педагогічної публіцистики, звернення до антрополого-гуманістичних вчень, яке надавало глибоке розуміння сутності людини. Позаяк німецькі педагоги часто скаржилися на мізерну кількість просвітницької літератури, оскільки індустріалізація у Німеччині в кінці XIX – початку XX ст. дещо відвернула увагу держави від сімейного виховання, значно частіше вирішувалася потреба у з’ясуванні стосунків, умовах сім’ї, яка мала все-ще авторитарний стрижень.

Педагогіка жіночих рухів закликала до гуманізації сімейного виховання. Зменшення авторитарних впливів, строгої відповідальності перед потребами дітей, залякування їх вже вичерпали свою могутню силу. Об’єднання зусиль школи і сім’ї у духовному порятунку дітей, спрямування їхніх можливостей і задатків у позитивне русло активізували наукові пошуки для того щоб позбавити суспільні стереопити обтяжливої пасторальної опіки батьків над дітьми. Принципи свободи дітей і відповідальності батьків стали стрижневими, центральними у формуванні поглядів на сімейне виховання. Їхня функціональна роль визначалася передусім тим, що у концептуальному плані вони розглядалися як чинники становлення вільної особистості.

Висновки. Аналіз проведених досліджень дозволяє стверджувати, що міждисциплінарний підхід при дослідженні дитинства у галузі соціальної педагогіки стосується інтегрованої методології вивчення проблем, пов’язаних із життям дітей та їх захистом, що, у свою чергу, формує сучасне трактування “дитини в контексті”. Ця візія дитинства дозволяла розглядати його, як один з пріоритетів соціальної політики у Німеччині. Дослідження проблем дитинства у соціально-педагогічній науці досить часто визначався як напрям, що значною мірою полягає у традиційному теоретизуванні та визнанні великої кількості засобів суспільного конструювання та реконструювання дитинства, в залежності від часу та місця, віку та статі, етнічних та релігійних відмінностей тощо.

У ході реформ педагогічної думки Німеччини освітяни схилилися до думки, що зміст соціального виховання повинен “виходити з інтересів дитини”. Розглядаючи необхідність забезпечити поштовх для формування власної ініціативи, волі кожної дитини у сімейному вихованні, це педагогічне явище увінчалася багатовекторністю неоднозначних поглядів

Одним із плідних періодів традиціоналізму вважаємо появу соціальної педагогіки. Безперечно, сімейна соціалізація визнавалася у ті часи надзвичайно важливим етапом у житті кожної дитини, грамотне її підкріплення приносило тільки користь сімейному вихованню. Труднощі в економічному, соціально-політичному житті країни змусили фахівців освіти традиційного крила та соціалістичних настроїв розробити соціальні програми для сімейного виховання, різноманітні просвітницькі заходи у сфері контролю за рівнем дитячої злочинності та безпритульності.

1. Батчаева И.И. Критика немецкими педагогами-реформаторами конца XIX–XX века школы и педагогики Германии / Исанна Исаевна Батчаева // Страницы истории педагогики. – Пятигорск, 1998. – Вып. 10. – С. 19 – 27.

2. Дорохова Т.С. Развитие социально-педагогической теории и практики в период с конца XX века до 20-х годов XX века / Татьяна Сергеевна Дорохова. – Вестник ТГПУ, 2009. – Выпуск 6 (84). – С. 40 – 44.

3. Курс лекцій з порівняльної педагогіки / [за заг. ред. Г.В. Троцько]. – Харків, 2007. – 264 с.

4. Образцова Л.В. Гуманистическая педагогика начала XX века в наследии Г. Винекена и А.С. Макаренко / Л.В. Образцова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://antonmakarenko.narod.ru/Poltava2002/materi/obrazchova.htm>

5. Einführung in die Geschichte der sozialen Arbeit / J. Puch – Evang // FH – Nurnberg, 2002 – 2003. – 21 s.

6. Flitner W. August Ludwig Hilsen und der Bund der freien Männer / Willy Flitner. – Jena, 1913. – S. 24 – 45.

7. Livi M.G. Die Reichsfrauenführerin. Politische Handlungsräume und Identitätsprobleme der Frauen im Nationalsozialismus am Beispiel der “Führerin aller deutschen Frauen” / M.G. Livi. – Münster: Lit, 1923. – 476 s.

8. Mae M., Schmitz J. Zwischen Öffentlichkeit und Privatheit: die moderne Familie in Japan und Deutschland bis 1945 / Michiko Mae, Julia Schmitz. – Band 19, 2007. – S. 49 – 79.

9. Mühsam E. Frauenrecht / E. Mühsam // Der Sozialist, 1910.

10. Schiller H.E. Abhandlungen und Essays zur Geistesgeschichte der Gegenwart / Hans Eggert Schörder Schiller, Nietzsche Klages. – Bonn: Bouvier, 1974. – 156 s.

11. Sievers Sharon L. Flowers in Salt: The Beginnings of Feminist Consciousness in Modern German / L. Sharon Sievers. – Stanford: Stanford University Press. – 122 p.

12. Spranger E. Lebensformen / E. Spranger // Wilhelm von Humboldt und die Humanitätsidee. Berlin: Reuther & Reichard, 1909. – 174 s.

13. Textor R.M. Bildung, Erziehung, Betreuung / M.R. Textor // Unsere Jugend, 1999. – № 51 (12). – München. – S. 527 – 533.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2016



23 серпня 2016

День Державного Прапора України

День Державного прапора України відзначається в Україні згідно з Указом Президента № 987/2004 від 23 серпня 2004 року, щорічно цього дня.

Прапор нашої України
Має колір жовто-синій.
І повинен кожен знати,
Як два кольори єднати:
Синє небо – верхня смуга,
Жовте поле – нижня смуга.
Я підношу із любов'ю
Прапор ніжнокольоровий.
“Прапор”

Чубач Ганна

